

K PŘÍPRAVĚ UČITELSTVA NA UNIVERZITÁCH V BAVORSKU

Franz Hauzenberger, Günther Neoral, Rudolf Schwetlik

Již několik let se úspěšně rozvíjí spolupráce katedry pedagogiky FF UK v Praze a katedry pro školní pedagogiku univerzity v Pasově. V rámci přímé spolupráce univerzit se pracuje na dvou výzkumných projektech, týkajících se studia učitelství pro jednotlivé typy a druhy škol a podmínek pro tzv. humanizaci vyučování na základě sledování širších srovnávacích hledisek. Spolupráce obou pracovišť přinesla již několik konkrétních výsledků.

Naši pracovníci, věnující se přípravě učitelů na FF UK i oborovému studiu pedagogiky, se tak mohli seznámit se specifícností přípravy učitelů na univerzitě v Pasově, která se pyšní jedním z nejprogresivnějších a nejnáročnějších studijních programů učitelství v Bavorsku.

Pasovská univerzita zajišťuje studium učitelství jen pro učitele základních škol (Grundschule), hlavních škol (Hauptschule) a gymnázií (Gymnasium). Učitelství pro ostatní typy a druhy škol lze studovat na dalších univerzitách v Bavorsku: v Mnichově, Řezně, Norimberku, Erlangen, Bayreuthu nebo Würzburgu. Studium učitelství (teoretická i praktická část) je zajišťována oddělením pro přípravu učitelů při katedře školní pedagogiky (Lehramt), který koordinuje a plánuje zejména realizaci povinných praxí na jednotlivých školách během studia i v rámci tzv. referendiátu po skončení akademické části studia učitelství.

Pro české studenty je získání absolventského učitelského diplomu vzhledem k obsahu studia a náročnosti zkoušek mnohem

snadnější, než je tomu v Bavorsku. Studenti učitelství totiž studují osm semestrů na univerzitě (akademická část), kterou ukončí 1. státní zkouškou, a poté nastupují více jak jednoroční praxi, během níž opět studují literaturu a vyučují, a tuto etapu ukončí 2. státní zkouškou zaměřenou na učitelskou způsobilost. Teprve po jejím úspěšném absolvování je jim vystaven učitelský diplom, s nímž se mohou ucházet o získání učitelského místa na příslušném typu školy. Zdá se, že v souvislosti se změnami v obsahu a formách učitelské přípravy na FF UK lze konstatovat, že učitelé v Bavorsku mají mnohem více praxe, zatímco studenti učitelství na FF UK mají možnost mnohem více času strávit na přednáškách a seminářích pedagogicko-psychologického bloku.

Protože se i u nás stále diskutuje o zkvalitnění učitelské přípravy, předkládáme zájemcům základní informace o obsahu a formách studia učitelství v Bavorsku obecně.

V rámci přímé spolupráce Univerzity Karlovy v Praze a pasovské univerzity byla v říjnu 1994 na katedře pedagogiky FF UK realizována přednáška předních odborníků Dr. F. Hauzenbergera, G. Neorala a R. Schwetlika zaměřená na přípravu učitelů a učitelské vzdělávání na univerzitě v Pasově. Protože se setkala s velkým zájmem a ohlasem, přinášíme její znění v českém překladu.

Právní východiskem učitelského vzdělávání v Bavorsku je dosud platný zákon o učitelském vzdělání z 29. září 1977, který byl

upraven a doplněn zákonem z 10. srpna 1979 a zákonem z 24. května 1985.

Podle těchto právních norem je možné získat kvalifikaci v následujících učitelských studijních programech:

- učitelství pro základní školy (srovnatelné s naším 1. stupněm ZŠ),
- učitelství pro hlavní školu (srovnatelné s naším 2. stupněm ZŠ včetně 9. třídy),
- učitelství pro reálnou školu (v Bavorsku trvá 10 let),
- učitelství pro gymnázia (srovnatelné s našimi osmiletými gymnázii),
- učitelství pro učňovské školy (v Bavorsku srovnatelné s našimi dvou nebo tříletými učilišti bez maturity),
- učitelství pro zvláštní školy.

Přípravu učitelů pro jednotlivá zaměření a typy škol garantuje v Bavorsku deset státních a soukromých univerzit. Studium probíhá ve třech samostatných fázích:

1. studium odborných předmětů, pedagogiky a psychologie ukončené 1. státní zkouškou,
2. dvouletá praxe (refenderiát), ukončený 2. státní zkouškou učitelské způsobilosti,
3. postgraduální a další vzdělávání učitelů v praxi.

V Bavorsku je odlišena délka studia na univerzitě podle zaměření na jednotlivé typy škol. Učitelství pro základní, hlavní a reálnou školu trvá 8 semestrů a učitelství pro gymnázia, učiliště a zvláštní školy trvá 10 semestrů.

Jednotlivá zaměření podle typů škol se liší i v obsahu a struktuře studia:

Učitelství pro základní školu:

- a) studium pedagogicko-psychologického bloku předmětů,
- b) studium didaktiky tří předmětů ZŠ,
- c) oborové studium jednoho vyučovacího předmětu ZŠ,
- d) 4 povinné praxe.

Učitelství pro hlavní školu:

- a) studium pedagogicko-psychologického bloku předmětů,
- b) studium didaktiky tří předmětů z jednoho zaměření (přírodovědné, jazykovědné, společenskovední apod.) s odbornými základy,
- c) oborové studium jednoho vyučovacího předmětu,
- d) 4 povinné praxe.

Učitelství pro reálnou školu:

- a) studium pedagogicko-psychologického bloku předmětů,
- b) studium dvou vyučovacích předmětů (aprobačních),
- c) 3 povinné praxe.

Učitelství pro gymnázia:

- a) studium pedagogicko-psychologického bloku předmětů,
- b) studium dvou vyučovacích předmětů (aprobačních),
- c) 2 povinné praxe.

Učitelství pro učňovské školy:

- a) studium pedagogicko-psychologického bloku předmětů,
- b) studium předmětů odborného zaměření,
- c) studium jednoho vyučovacího předmětu,
- d) 3 povinné praxe.

Učitelství pro zvláštní školu:

- a) studium pedagogicko-psychologického bloku předmětů,
- b) studium speciálního zaměření (podle poruch dětí),
- c) studium didaktiky základní školy nebo oborového zaměření hlavní školy,
- d) 6 povinných praxí.

Student uzavírá tuto teoretickou etapu přípravy 1. státní zkouškou, po níž následuje dvouletý refenderiát v příslušném typu školy, během něhož uchazeč o učitelské

povolání již pravidelně vyučuje pod dohledem zkušených učitelů školy, příležitostných hospitací inspektorů, univerzitních pedagogů a ředitele příslušné školy. Refendériát je ukončen 2. státní zkouškou, která je předpokladem pro získání řádného učitel

telského místa v Bavorsku (stejně jako v ostatních spolkových zemích Německa).

Pro lepší názornost uvádíme přehlednou tabulku průběhu studia v rámci refendériátu pro učitelství na základní nebo hlavní škole:

program seminářů					2 vzdělávací dny a 5 hodin týdně = 140 hodin			
2 R O K Y	A TÉMATÁ	B OBOROVÁ DIDAKTIKA	C	D		1. ROK	V E D O U C Í U Č I T E L *	V E D O U C Í S E M I N Á Ř E **
	školní pedagogika celoroční téma pro 1994/95: "Vzájemné soužití - - interkulturní život	základní školy a hlavní školy + zvláštní seminář (4 studované předměty)	teorie školy školní právo	občanská výchova	V E D O U C Í U Č I T E L *	4 -6 hodin vlastního vyučování + 10 hodin semináře + 4 hodiny samostudia + 8 hodin hospitací		
	2. ROK							
	14 hodin vlastního vyučování + 10 hodin semináře + 4 hodiny hospitací							

* úvazek snížen o 1 hodinu

** 6 vyučovacích hodin úvazku

Odučené hodiny jsou potom rozebírány a vyhodnocovány s doprovodným učitelem. Student si musí dělat písemné přípravy, které slouží nejen jako pomůcka pro vlastní

vedení výuky, ale i jako podklady pro průběžné hodnocení uchazeče. Během refendériátu se uchazeči střídají vzdělávací dny se dny, kdy sám učí.

Dvouleté seminární studium a výuka v rámci refenderiátu jsou zakončeny **2. státní zkouškou**, která se skládá:

- z písemné domácí práce (má podobu menší diplomové práce),
- z ústní zkoušky ze čtyř předmětů studia,
- z 1 klauzurní práce z pedagogiky,
- z ústní zkoušky z předmětu školní právo a teorie školy a z předmětu občanská výchova,
- ze samostatné zkoušky z učitelství aprobačního předmětu,
- ze zkoušky učitelské způsobilosti v didaktice minimálně tří dalších předmětů,
- z jednotlivých známek ze seminářů A, B, C, D.

Po úspěšném složení 2. státní zkoušky se může učitel ucházet o řádné učitelské místo na příslušném typu školy. Protože je v Bavorsku dlouhodobě vypracovaný systém dalšího vzdělávání učitelů, kterého se pravidelně účastní všichni bavorští učitelé, budeme tomuto systému jeho obsahu a strukturu věnovat zvýšenou pozornost.

Organizace struktury dalšího vzdělávání učitelů v Bavorsku

I. celostátní rovina

Ministerstvo vyučování, kultury, vědy a umění

(III. oddělení pro vzdělání učitelů)

Akademie dalšího vzdělávání učitelů v Dillingenu

Státní institut pro školní a vzdělávací plánování

II. regionální rovina

Odbory školství okresních úřadů
(oddělení pro národní školy, zvláštní školy a pro učiliště)

(ministerstvem pověřeni úředníci pro oblast gymnázií, reálných škol a vyšších odborných škol)

III. lokální rovina

Školní újezdni úřad
(školní rada, učitelé na škole)

IV. rovina obce a školy

(ředitel školy, pedagogické konference, předmětové komise apod.)

Z uvedeného je patrné, že členění jednotlivých správních článků ve školství i v dalším vzdělávání učitelů odpovídá politickému členění Bavorska.

Vláda bavorského státu sestává z ministerského předsedy a jednotlivých ministrů, stojících v čele resortních ministerstev. Jim jsou podřízena různá oddělení na úrovni vlády, s různými úkoly v oblasti resortu. Tato správa je centrálně řízena. Dále je Bavorsko rozděleno do sedmi krajů s vlastními vládami (Regierungsbezirke), které mají svá vlastní školská oddělení, kompetentní pro školsko-organizační a personální záležitosti, pokud nevyplývají z působnosti bavorského ministerstva školství. Kraje většinou odpovídají historicky vyvinutým regionům. Dalším správním článkem jsou újezdy (okresy, Landkreise), jímž jsou právně přiřazeny státní školské úřady, v jejichž kompetenci jsou národní školy (základní a hlavní škola). V čele školského úřadu stojí volený zemský školní rada. Ostatní školy (reálné a gymnázia) podléhají z hlediska kontroly úředníkovi, jmenovanému a pověřenému ministerstvem, a jsou tak zcela vyčleněny ze správní kompetence krajských vlád (Bezirksregierung). Nejnížším článkem správního členění Bavorska jsou obce (Kommunen), v nichž se školy nacházejí. Obce jsou zodpovědné za provoz škol.

Právní podklady pro další vzdělávání učitelů

Podle právního řádu patří učitelé v Bavorsku mezi úředníky, kteří mají podle Nařízení o služebních postupech povinnost

dále se vzdělávat (Laufbahnverordnung, odd. V, § 55, 1-4). Ve II. odd., § 9 se hovoří o povinnosti učitelů vzdělávat se a zúčastňovat se akcí dalšího vzdělávání. I v posledním bavorském zákoně o učitelském vzdělání (GVBl z 27. 12. 1991, s. 492) lze v § 20 opět nalézt slova o povinnosti učitele dále se v praxi vzdělávat a zúčastňovat se akcí pro další vzdělávání učitelů.

Organizace dalšího vzdělávání učitelů v Bavorsku

Další vzdělávání učitelů může-
me v Bavorsku rozdělit do skupiny služeb-
ně povinného a dobrovolného vzdělávání.

Za *povinné vzdělávání* učitelů je považována účast na kursech, jejichž působení se dotýká všech učitelů určitého typu školy. Týká se to např. zavádění nových učebních plánů, proškolení učitelů nového vyučovacího předmětu (např. informatiky) nebo seznámení s obsahem a cíli nového nařízení nebo zákonné normy.

Organizační struktura dalšího vzdělávání vychází z uvedené politické a právní struktury Bavorska. Celoplošné centrální vzdělávání učitelů je organizováno především a většinou v Akademii pro další vzdělávání učitelů v Dillingenu.

Každý učitel se může prostřednictvím své školy a přes školské úřady *dobrovolně přihlásit* do určitého kursu dalšího vzdělávání, které trvá zpravidla jeden týden. (Učители jsou hrazeny cestovní náklady, strava a ubytování.) V kursu pracuje okolo 30 učitelů, vybraných školským odborem krajské vlády.

Stejnou formu organizace nalezneme i u dalšího vzdělávání učitelů na regionální úrovni.

Další nabídky k dobrovolnému dalšímu vzdělávání je nabízeno učitelům základních a hlavních škol na lokální úrovni školskými úřady. Tyto aktivity jsou jednorázové a ne-
trvají více než 2-3 hodiny. (Proplácení cestovního učitelům závisí zcela na rozhodnutí školského úřadu.) Na financování konkrétních programů dalšího vzdělávání učitelů se v Bavorsku na různých správních úrovních podílejí i neškolské instituce, např. pojišťovny nebo spořitelny.

Závěrem

Prostřednictvím bavorského ministerstva vyučování jsou vždy na dva roky dopředu určovány doporučené tematické okruhy dalšího vzdělávání učitelů, na jejichž konkretizaci se podílí zejména Akademie v Dillingenu. Stěžejní témata pak tvoří základ pro vzdělávací nabídku nižších úrovní, přičemž je umožněno obsahově změnit až polovinu vzdělávacích kursů.

Cílem dalšího vzdělávání učitelů v Bavorsku je stále zlepšování atmosféry uvnitř školy ve smyslu dobré školy, což v Bavorsku znamená výchovu a vzdělávání komplexní osobnosti mladého člověka. Další vzdělávání učitelů v Bavorsku si nárokuje zprostředkovávat nové informace a inovační trendy, podněcovat sebereflexi učitelů a školy a přispívat k lepší komunikaci učitelů mezi sebou, k žákům i rodičům

Úvod a překlad Karel Rýdl